

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2009 SAUSIO 3 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 1 (1)

Pastabos pačiam sau

Krizė baisininkė...

Kaip šviesi banga Lietuvos TV projektas „Triumfo arka“ nuplovė visas sąnašas, kurių pilnas kertės prinešė artėjančios krizės pranašai. Kas tik nebaugina žmones ta krize: politikai ir finansininkai, žurnalistai ir ministerijų valdininkai. Juokingiausia, kad tos krizės akivaizdoje naujajam naktį Vilniuje į orą buvo paleisti du milijonai litų fejerverkų pavidalu. Ko tik nepadarysi dėl tos Europos kultūros sostinės... Keliolika minučių tamsų nakties dangų nušvietė įvairiaspalvių ugnių kamuoliai. Ir vėl stojo tamsa. Mėginu suskaičiuoti, kiek už tuos du milijonus būtų pamaitinta vaikų, priduočiau globos namus prasigėrusių tėvų, kiek būtų sušelta senelių, gaunančių menkutes savo pensijas, kiek talentingų studentų būtų galėję apsimokėti savo mokslą bent už du semestrus.

O ta krizė eina eina ir niekaip neateina. Lyg mažus vaikus ja baugina biudžeto pasjanso dėliotojai ir visokie pranašai. O gal ji taip ir neateis? Gal praeis pro šalį, kaip praėjo šaltasis karas, kuriuo Sovietų sąjungos valdžia baugino savo patiklį liaudį. Tarptautinėje politikoje šaltasis karas, rodos, pasibaigė, o krizės pranašystės karštojoje politikoje dar tik įsisiūbuoja. Krizės baubas jau paleistas ir ritasi per pasaulį neįsivaizduojamu greičiu. Visi baubai visose pasakose subliūkšta prieš dirbantį žmogų. Prieš atsakingą už savo šeimą ir savo valstybę žmogų. Štai Lietuvos onkologijos specialistai pirmieji pasaulyje prieš vėžį ėmė kovoti pasitelkdami jau ne tradicines priemones, o šviesos terapiją. Lietuvos žemdirbiai toliau aria, sėja ir pjauna vis didesnius derlius, nes žemės darbų ritualas yra amžinas kaip pati žemė. Tūkstančiai studentų savo automobiliais užplūsta aukštųjų mokyklų prieigas, nes automobilis jiems tapo pigiausia susisiekimo priemone. Dešimtys tūkstančių verslininkų imasi vis naujų verslų, nes sunkumai tik skatina iniciatyvą ir riziką. Parduotuvės pilnos įvairių prekių, o kavinės besilinksminančio, atsipalaidavusio jaunimo. Miestų gatvės mirga marga madingai pasipuošusiais žmonėmis, o teatrų ir koncertų salės lūžta šiek tiek snobiškai besipuikuojančia publika.

Tad kur čia yra pasislėpusi ta krizė baisininkė? Oi, ji jau už vartų, jau tūkstančiai žmonių liks be darbo! Dar taip nebuvo jokios krizės metu, kad darbštus ir išradingas žmogus liktų be darbo. Tik pasileidęs savo apsirijime vartotojas arba prasigėręs kaimo liumpenas iš savo tingumo gali jausti „klaičius“, anot žurnalistų, krizės padarinius.

Krizės ateina ir praeina kaip baismė už vartotojų, daiktų garbintojų norą, tiesiog godulį, turėti vis daugiau ir daugiau. Bet krizė baisininkė nėra tokia baisi, jei žmonės yra sąmoningi valstybės piliečiai, o ne į seansancingos žiniasklaidos spąstus pakliuvę žvėreliai.

Marius Simaniškis

Tamsioji alėja.

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

Kur tu nuvesi mus pilkoji, sidabro patina padengta alėja? Kokiais ženklais, riboženkliais nušviesi mūsų kelią, kad nepasiklystume keistame pasaulio brūzgėlyne? Tiek daug mums kalbi ir iškalbi savo pažliugusių takų balutėmis, savo pernykščių lapų kaugėmis, po kuriomis slepiasi vorai darbininkai, stebuklingai išsaugantys savo gyvenimus.

O pasakyk, tamsioji alėja, kad tavo pažliugusio tako gale yra šviesi lyg vakarė žvaigždė properša, suteikianti mums viltį išgyventi, išbūti, išmylėti visą mums skirtą laiką. Ir oriai pasitraukti nuo tako, kurį mins tūkstančiai kitų pėdų ir degins savo viltį, ir kraus į krepšius savo naudą ir savo lūkesčius.

Mylim tave, alėja, už nežinomybę, už paslaptį, kurią palieki savo tako gale. Už liauną kamienų plakimąsi vėjuje, tavo šarmotų ir samanotų šakų susipynimą. Suteik mums viltį dar vieniems metams. Ir dar vieniems. Ir dar vieniems... Ir tūkstančiams metų milijonams žmonių. Juk mes visi esam godūs, mes esam godūs gyvenimo...

A. Ž.

Kitame numeryje:

- Nauja Viktorijos Daujotytės knyga.
- Iš pasikalbėjimų su Stasiu Kuzma.
- Kęstučio Skrupskelio „Vaikų žaidimas“.

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Marius Simaniškis. Krizė baisininkė...
- 2 psl. Raimundas M. Lapas. Promenada prieškariniame Kaune...
- 4 psl. Petras Mendeika. Šešėlio spalvos.
- 6 psl. Gražina Mareckaitė. Įamžintas skrydis.
- 7 psl. Stasys Goštautas. Penčylos šaržai.
- 8 psl. Petras Aleksa. Žemaitis, užprogramuotas kūrybai.

Promenada prieškariniame Kaune: tarp šventų Kalėdų ir Naujųjų metų...

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

Visad mane viliojo tarpukario laikotarpis Lietuvoje – ypač laikinojoje sostinėje, kur gyvenimas kunkuliavo tarsi „mažajame Paryžiuje“. Čia juk ne tik buvo įsikūrusi Lietuvos Respublikos valdžia. Tai buvo ir žiniasklaidos lopšys („Alio, alio. Kalba Kauno radijas...“). Laisvės alėjoje rikiavosi puikiausios parduotuvės – nuo „Fru-fru“ mados namų iki gastronomijos karalys-

Lietuvos ekonominį ir kultūrinį centrą – Kauną. Šįsyk gidas būsiu aš – realiai po tuometinę Lietuvos sostinę nevaikščiojęs, bet, atrodo, pažįstantis kiekvieną miesto grindinio akmenuką. Iš pageltusių žurnalų ir sutrupėjusių laikraščių bandysime suklijuoti gražią, spalvingą mozaiką, pajusti kokia nuotaika gyveno laikinosios sostinės gyventojai. Daug kam tai gali būti netikėtas ir nežinomas atrakcionas, kitiems galbūt tai leis tarsi pro senos užuolaidos plyšį pažvelgti į jų tėvų jaunystės aplinką, na, o kai kam gal sužadins jų pačių 75 metų senumo prisiminimus?

išeina iš miško –
čia pat tuoj susirenka kiškiai.
Ir apsedę ratu tą liūdną vietą
taip verkia, net baisu žiūrėti.
Taip pat voveraitė ir kitoki žvėreliai
sėdi persigandę ir sušalę. (....)

O po Trijų Karalių
viskas nuvys
Kas buvo žalia.
Viskas nuvys.

Išmes į kiemą
Kur palei kūtę,
Žuvusių šiemet
Vargšę eglutę.

Ir taip kas metai
Prieš pat Kalėdas
Žudo eglaitės
Kalėdų Dėdas.

Todėl, vaikučiai brangūs ir mieli,
tegu senelis ateina
su riešutėliais,
žaislais ir saldainiais,
bet su eglaitėms atgal lai sau eina.

Kai valgysit kūčias,
apie miškų likučius
pamąstykit suaugę.
Nejaugi per Kūčias, kai mirusius minit,
neprisiminsit baisios kelmynės.

Kai maro eita šimtais hektarų,
Šimtams hektarų varžytinės.
Užuot pasodinę kokį kerą
dar kertam eglaitės, beržyčius.

Tai klausimas:
jū kai neliks – ką darysite
Ponai Finansų ir Ūkio Ministeriai?”

O jei įdomu sužinoti šių eilučių autoriaus biografiją, pasistengsiu Jums suglaustai papasakoti. A. Rimydis gimė 1905 m. Tytuvėnuose. Buvo 1923 m. Klaipėdos sukilimo dalyvis. 1921-1929 m. dirbo Susisiekimo ministerijoje, nuo 1930 m. Žemės ūkio rūmuose. 1931-1944 m. leido „Ūkininko patarėją“ (gal čia ir gimė jo meilė gamtai – ypač

tės „Lobynas“ (kurio savininkė Ona Piežienė, beje, buvo mano senelio pusseserė – aut.). Kas tais laikais turėjo stambią piniginę kišenėje, galėjo užklysti į „Metropolį“ ar „Versalį“, o kuklesnės pajamas turintys rasdavo kelią į „Konrado kavinę“, „Moniką“ ar „Božegraiką“.

Tai, ką žadu Jums šiandien atskleisti, vyko tuomet, kai manęs dar pasaulyje nebuvo. Tuomet ir mano tėveliai tebuvo dešimtmečiai vaikai – mama gyveno Suvalkijos širdyje Marijampolėje, tėtis – prie pat Lietuvos pasienio Pagėgiuose. Jiems Kaunas buvo svetimas. Tačiau man, nors ir gimusiam Čikagoje, – ne, mat dešimtmečiais kaupiau anuometines aktualijas ir praeities likučius: knygas, žurnalus, nuotraukas, dokumentus, plakatus ir gramofono plokšteles, taip pat įvairias pakuotes, etiketes, popirosų dėžutes, alaus butelius. Nesvetimi man nei Viktorijos saldainiai „Dul-dul-dūdelė“, nei Brolių Salamonų popirosai „Regata“, o ką jau bekalbėti apie švaros ir higienos produktus: Mogilevskio firmos „Boro-Timolo“ muilą, firmos „Stella“ odekoloną „Persijos alyvos“, „Florance“ gamybos dantų miltelius „Miradont“, laboratorijos „Regina“ skutimosi muilą ar geriausių batų kremą „Pasaka“. Ech, garbiosios damos, koketiškos panelės, – turiu dar neatidarytą M. Nikolskienės kosmetikos salono pudros „Mėlynoji tulpė“ dėžutę! Paskolinsiu – negaila. Juk būtina pasipudruoti prieš einant į Iğulos bažnyčią Šv. Kalėdų rytą ar pagaliau po to užsukus į kavinę „Aldona“...

Tad atsukime laikrodį į 1933-ųjų gruodį. Pasišvarinę, pasipuošę, ištrūkime į tuometinės

tefono adatos, kurios išduoda aiškų ir švarų garsą. Čia pat taisomi patefonai skubiai ir pigiai. M. Buršteinas. Prezidento g-vė 9. Tel. 1768”.

O jei pinigine švenčių metu buvo tikrai tuščia, galbūt jame atrastas litukas atneš laimę, nupirkus ir padovanojus artimam žmogui Kalėdų proga valstybės loterijos bilieta?

Penas skilviui – ir dvasiai!

Prisimenu poeto A. Rimydzio eiles.

„Nežudykim miško jaunimo

Kai valgysit Kūčias
paklauskite, vaikučiai,
apie Kalėdų Dėdę.
Apie senelį kur per Kalėdas
eglaitės neša.
Ir kaip eglaitės miršta
liedamos ašaras.

Oi, vaikučiai, jei iš jūs kas žinotų
koks daros
miške skandalas –
Kiekvienas eglutę užstotų.
Ateina senis su dideliu kirviu
ir kerta mažai eglutei stačiai į širdį.
Eglutė virsta
ir bematant miršta.
O kai senis užsidėjęs eglutę

Kūčių vakarą...

Tallat Kelpšienės nuotrauka.

eglaitėms?). Eilėraščius spausdino nuo 1922 m., dalyvavo „Keturių vėjų“ sąjūdyje. Nuo 1927 m. Lietuvos rašytojų draugijos narys. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Ten jis buvo Lietuvos rašytojų tremtinių draugijos ir Lietuvos žurnalistų sąjungos narys. Nuo 1950 gyveno JAV. Dirbo įvairiose bendrovėse Niujorke bei „Laisvosios Europos“ radijuje. Dalyvavo išėivijos kultūriniame gyvenime. Mirė 1994 m. Putname.

Anų metų spaudoje – kad ir mano pamėgtame žurnale „Naujas žodis“ – dažnai mirgėdavo literatūrinės vinjetės intriguojančiais pavadinimais. Viena tokių – „Kalėdų diedukas su revolveriu“, priraše apibūdinamas kaip „Tikras nuotykis, keistesnis už drąsiausią fantaziją“. Deja, nenurodytas kūrinio autorius. O istorija tikrai pikantiška, ir jeigu buvome geri visus šiuos metus, gal galime prašyti mūsų gerbiamos redaktorės naujametinės dovanos – atspausdinti ją kultūrinio *Priedo* puslapiuose?

Grįžtant prie skilvio, vienas tais laikais pasirodęs straipsnis, pavadintas „Mes per daug valgome“, yra aktualus ir šiandien! Vietoj to – pasiūlymas: „Riešutai ant Kalėdų stalo – paprasta ir gražu“! Iš tikrųjų! Nebloga idėja, ir ko gero kur kas saugesnė, nei vaišintis, tarkim, Ponios Mockienės „Anglišku tortu“, kurio gaminimo procesą savo feljetone „Naujajame žodyje“ aprašė Pivoša (už šio slapyvardžio slepiasi žinomas prozininkas ir dramaturgas Augustinas Gričius). Ponia Mockienė norėjo per Kalėdas nustebinti savo svečius nauju tortu, kurio receptą rado „Lietuvos Virėjoj“. „Svarą šviežio nesūdyto sviesto sutrinti su grietine, įdėti svarą cukraus, išmaišyti, įpilant po truputį svarą su ketvirtim kvietinių gražių miltų, įmušti po vieną 8 kiaušinius...“ Pabaigusi su kiaušiniiais, Mockienė vėl šoko prie knygos... „Ištepti pusblūdį su sviestu, išbarstyti su džiovėsiu, supjaustyti kumpį į kresnas, išmaišyti su koše...“ Griebė kumpį, supjaustė smulkiai, išmaišė su anksčiau padarytąja koše, viską sudrėbė į sviestu išteptą pusblūdį, ir vėl prie knygos. O ten: „Nuvalyti, nuplauti sūdytus lynus...“ Pasirodo, kol ponja Mockienė tyrinė, maišė, pjaustė, suko, jos katelė žaidė su receptų knygos puslapiiais! „Ir taip suėjo į anglišką Mockienės tortą turkiško pašteto dalis, šis tas iš žuvinio patiekalo, gardaus mėsiško valgio su bulvėm šmotelis ir pagaliau vėl kokio ten torto galas“.

Nekaltas neapsižiūrėjimas gali liūdnamai baigtis

Jau anuometinėje spaudoje šaunieji mūsų angelai sargai skambino pavojaus varpais apie per šventes tykojančius pavojus. Štai profesiniame žurnale „Ugniagesis“ straipsnyje „Kalėdinės mintys“ V. Marcinkus rašo: „Kalėdų švenčių metu, žiba daugybė įvairiaspalvių žaislais papuoštų eglučių. Apie jas linksmi sukinėsi vaikučiai, džiaugdamiesi visokiais žaisleliais ir liepsnojančiomis žva-

kelėmis bei žvaigždėmis, teikiančiomis tiek smagumo ir gražiausių, pasakiškų, reginių.

Tos puikios ir iškilmingai papuoštos eglutės, teikiančios tiek suraminimo ir džiaugsmo, kelia taip pat ir labai daug nerimo ir baimės. Kas nerimauja dėl tų ramiai spindinčių eglučių? Kam jos kliūva ir kodėl? Daugiausia, ugniagesiams. Ir ne tik eglutės liepsna, bet ir bendrai liepsna, kuri kiekvienu metu gali išsiveržti iš nemokančio ar nesugebančio bei neišmanančio kaip su ja pasielgti žmogaus valdžios ir globos, ugniagesius verčia visuomet jautriai būti. O ypatingai švenčių metu, nes tada žmonės kaip tik mažiausia rūpestingumo parodo.

Tūkstančiai liepsnojančių eglučių ugniagesiui Kalėdas padaro nerimo ir stropiausio būdėjimo švente. Kada visi ramiai dega savo eglutės, ugniagesio eglutė turi būti jo gerai ir rūpestingai paruošti gesinimo įrankiai ir mašinos. Tikras ugniagesys turi būtinai prieš Kalėdas dar kartą stropiai ir pagrindinai patikrinti visų gesinimo priemonių veikimą ir tik įsitikinęs, kad jos galės kiekvienu momentu būti panaudotos, gali ramnesne širdimi eiti savo šeimoje eglute pasidžiaugti.

...Ypatingai Kalėdas švenčiantieji nuosavose šiltose ir prabangiai įruošose pastogėse turėtų prisiminti ugniagesius ir paremti juos nors menkais trupinėliais nuo gausaus savo Kalėdų stalo. O tie trupinėliai galėtų būti dvejopi. Nedidelė auka pavidale nario rėmėjo metinio mokesčio ugniagesių komandos reikalams, ugniagesių darbo bei jų spaudos rėmimas ir rūpestingas vykdymas visų priešgaisrinio saugumo nuostatų.

Kiekvienas ramiai besilsintis švenčių metu ypatingai turėtų prisiminti visus tuos, kurie suteikia jam ramų ir saugų poilsį. Karys, šaulys, policininkas ir ugiagesys prie kiekvienos eglutės turėtų būti prideramai paminėti ir pagerbti. Ir tas

Lėlių mobilizacija prieš Kalėdas.

paminėjimas neturėtų baigtis tikrai gražiais žodžiais bei pažadais...“ (kalba netaisyta – aut.).

Istorinės pamokėlės

Tikiuosi, perskaitę šį mano retro pasakojimą, padarysite keletą išvadų: 1) eidamos į Iğulos bažnyčią privalote pasipudruoti Nikolskienės salono gaminiais; 2) geriau vengti riebalų ir mėsos prie Kalėdų stalo, nes yra ir kuklesnės gamtos dovanos – riešutai; 3) reikia saugoti gamtą, nekirsti eglaičių; 4) būtina gerbti ištikimą, bet dažnai užmirštą mūsų namų „angelų sargą“ – gaisrininką.

Iš tikrųjų, kodėl nesugrįžus prie senesnių – ir galbūt paprastesnių – šventinių papročių? Gal tasyk pasaulis bus geresnis ir ne toks rūstus? Skaitytojams linkiu gražių Šventų Kalėdų ir – pakartotinai, po trijų ketvirčių amžiaus – laimingų Naujųjų, 1934-tųjų!!! □

ŠVENTĖMS

kainos papigintos

Didelis pasirinkimas
Briliantų, laikrodžių
geriausių pasaulinių
firmų, auksinių, sidabrinių daiktų. Didžiausias pasirinkimas kristalų gintaro. Galima gauti tik pas

Br. Goldvaserius
Kaunas, Laisvės Al. 41 tel. 38-2.
Duodama geriausiom išsimokėjimo sąlyg.

Geriausia Kalėdų Šventėms dovana

Taupomasis Laikrodis

kuris eina tik įmetus kasdien po 50 c. Ir nepastebėsi, kaip tokių būdu susidėsi atsargą juodai dienai. Tad neužmirsk įsigyti Kalėdų Šventėms Taupomąjį laikrodį ir jau pradėk taupyti nuo Naujų Metų. Taupomosis laikrodžius išduoda ir už sutaupas palūkanas moka:

Kauno Vokiečių Smulkaus Kredito Bankas

Smulkesnes žinias ir sąlygas rasite Vokiečių kalendoriuje 1930 m.

Kaunas, Gedimino g-vė

Tel. 13-65

Šešėlio spalvos

Su aktoriumi, režisieriumi ir vitražinių lėlių teatro „Vaivorykštė“ vadovu Petru Mendeika kalbasi Renata Šerelytė

– Lietuvių dramos, operos, baletų teatras gana plačiai žinomas pasaulyje, tačiau iš lietuvių lėlininkų garsus bene vienintelis Vitalijus Mazūras. Bet XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje lietuvių dvarininkai Radvilos ir Oginskiai turėjo stiprius ir profesionalius lėlių teatrus, kurie vaidindavo Europos karališkuosiuose dvaruose ir buvo plačiai žinomi visoje Europoje, o aktorius tiems teatrams ruošė net Paryžiuje. Deja, šiuo metu taip nėra. Kodėl tada pasirinkai tokią sunkią, populiarumo ir šlovės neteikiančią lėlininko profesiją? Juk labiau žinomi lėlininkai – ne aktoriai, o dailininkai: Stasys Ušinskas, Vitalijus Mazūras, Rimas Driežis...

– Ne aš ją pasirinkau – ji mane pasirinko. Įstojau į tuometinės Konservatorijos lėlininkų kursą (dėstytojai – Dalia Tamulevičiūtė, Irena Bučie-

nė, Vitalijus Mazūras). Pirmus dvejus metus nieko bendro su lėlių teatru neturėjom, vėliau Mazūras pradėjo mus „specializuoti“. Mums dar besimokant, pastatė du spektaklius (Sigito Gedos ir Mindaugo Urbaičio „Dainuojantį ir šokantį mergaitės vieversėlį“ bei Marcelijaus Martinaičio „Avinėlio teismą“), kuriuose vaidinome patys, bet šalia veikė ir lėlės. Tada visa tai buvo madinga vadinti „trečiuoju teatru“ – neklasikiniu lėlių teatru. Susipažinau (tik susipažinau!) su tuo, kas yra lėlė ir ką ji gali. Tai nebuvo meilė iš pirmo žvilgsnio, reikėjo daug druskos suvalgyti, kad tapčiau lėlininku, t.y. širdimi pripažinčiau, kad svarbiausia – lėlės, o ne mano paties išraiškos galimybės. Ilgai dar norėjosi vaidinti pačiam, o ne gaivinti lėlę, tačiau būtent pastarasis dalykas yra lėlių teatro pagrindas.

Nuo pat pradžių šviesaus atminimo profesorė, režisierė Dalia Tamulevičiūtė man kalė K. Stanislavskio mintį: „Mylėk meną savyje, o ne save menė“. Tik vėliau savo kailiu teko patirti šios minties galybę.

bendradarbiauti su tokiais iškilomis asmenybėmis kaip Leonardas Gutauskas, Vidmantas Bartulis, šviesaus atminimo dailininkas Vitalis Mažylis ir kiti.

– „Prisimastei“ iki vitražinio teatro. Kokia tai išraiškos forma?

– Šį pavadinimą sugalvojau, kad tiksliau apibūdinau raišką ne juodais ir baltais, o spalvotais šešėliais. Juk gyvenime pilko šešėlio nėra – todėl ir mano teatro pavadinimas yra „Vaivorykštė“, spalvotas atspindys danguje, spalvotas šešėlis. O tokia išraiškos forma – vaidinimas plokščiomis spalvotomis lėlėmis ekrane – sukurtas daugiau kaip prieš du tūkstančius metų Indonezijoje. Ant plonos ištemptos paklodės šviesoje iš plonai išdirbtos ir augaliniais dažais nudažytos odos pagamintomis lėlėmis buvo vaidinamos religinės misterijos. Nauja – tai užmiršta sena. Tik mūsų technologijos kitos, vietoj laužo – prožektorius, o vietoj odos – plastikas, tamprus rankų darbo popierius. Bet ketinu grįžti ir prie odos bei laužo. Tai tik laiko klausimas.

Tam galėtų puikiai pasitarnauti atstatyti Valdovų rūmai. Juk dvaruose, kaip žinoma, lėlių teatro tradicija buvo labai plačiai išplėtotą. O koks buvo vaikų gyvenimas dvaruose, kiek suprantu, Valdovų rūmuose bus skurdžiai atskleista. Neseniai televizija rodė išpūdingas briedžių ir elnių ragų kolekcijas, dabartinių „valdovų – dvarininkų“ medžioklių trofėjus. Betgi vaikai galėtų būti pagrindiniai šių rūmų lankytojai, o ne medžiotojai.

– Tavo teatrą gražiai apibūdino šviesaus atminimo poetas Vaidotas Daunys: „Kiek daug grožio netektume, jei gyvenime išnyktų šešėlis“.

– Puiki šių žodžių iliustracija – televizija. Plokščias, bešešėlis vaizdas, ir nelieta svarbios prasminės erdvės. Bet televizija dar išmoks panaudoti šešėlį – tai jos ateitis. Gaila, nebeliko televizijos teatro, juk tai televizijos meninių išraiškos galimybių laboratorija. Gal dabar pakanka komercinės žiniasklaidos formų?.. Abejoju. Nes perfilmuoti teatro spektaklį – tai ne sukurti jį, naudojant televizijos teikia-

mas formas. Nufilmuotas spektaklis, tebūnie ir geriausias, – miręs, nekvėpuojantis menas.

– Ne veltui užsiminei apie televiziją. Juk Tavo teatras – taip pat ekrane, na, gal kiek didesniame...

– Žinoma, jis panašus ne tik į televiziją, bet ir į animacinius filmus. Jei dirbsi primityviai, tiesmukai ir nepasitelksi šviesos formų (pavyzdžiui, kvarcinio apšvietimo), erdvės prieš ekraną („gyvo plano“) ir erdvės už ekrano, jei reikši mintis tik vitražinėmis lėlėmis, tada nepanaudos visų teatro teikiamų galimybių.

– Ne taip seniai atšventei savo įkurto teatro 25 – asias metines...

– Tai ne vien mano nuopelnas. Tokią išraiškos formą Lietuvoje bandė epizodiškai panaudoti ir kiti, tik jinai netapo pagrindine jų kūrybinės išraiškos sritimi. Kai manęs paklausia, kaip atrodo mano teatras, atsakau: visi lietuviai yra buvę bažnyčioje. Taigi išivaizduokite, jei vaizdas vitražiniame bažnyčios lange staiga imtų judėti, didėti, keisti spalvas... tai ir būtų mano teatras. O teatralų paklausiu: ar tamstos žinote ir „gyvai“ matėte visas teatro raiškos formas (baletą, dramą, lėlių, pantomimos, šokio teatrus)?.. Dažniausiai atsako, kad matę. Tada klausiu: o vitražinį teatrą matėte?.. Ne... Tada jau režiu: ar tai ne spraga tamstų išsilavinime?..

Gal čia puikybė – bet aš didžiuojuosi tuo, ką darau. Vieninteliai Baltijos valstybėse turime tokios išraiškos formos teatrą. Jis dar ir kamerinis, spektaklius vaidina 2–4 profesionalūs aktoriai, dekoracijos telpa į kelis lagaminus, ir tai suteikia visišką judėjimo laisvę. Kai gali gyventi pagal principą, kad teatras eina pas žiūrovą, o ne žiūrovas – į teatrą. Gali vaidinti be scenos, teatrui nepritaikytose patalpose, net laiptinėse. Svarbi tik galimybė užtemdyti patalpą. Gali vaidinti net namuose. Juk teatras – tai ne patalpa, o tai, kas vyksta ir gimsta šią minutę, ir kitą minutę to jau nebus. Todėl jis kitoks, nei kiti menai.

Neliko nė vieno rajono Lietuvoje, kur nebūčiau vaidinęs. Aplankiau daug šalių, vaidinau jau keturiolika kalbų... Visą gyvenimą iš to valgau duoną ir nekeikiu valdžios, kad ir kokia ji būtų, – dėl kokių nors nepasisekimų. Kaltinu tik save. Juk žydų Šventajame Rašte vienareikšmiškai pasakyta: vienintelis žmogaus gyvenimo tikslas šioje žemėje yra užauginti ir išauklėti jaunąją kartą. Aš tai ir darau. Mūsų visų kūryba ir turtai beprasmiški be ateities, be vaikų...

– Kas tave labiausiai jaudina kultūriniame gyvenime ir kultūros politikos verpetuose bei duburiuose?..

– Tai, kad stokojama profesionalumo bet kurioje srityje, kokią tik bepaimtume. Dominuoja paviršutiniškumas, vienadienių vertybių garbinimas. Trūksta ir politinės išminties kultūros politikoje. Čia, kaip ir kitose gyvenimo srityse, labiausiai bijoma vienadienių negandų, bet juk tikros vertybės krizių bijo mažiau, o įveikti krizes būtent jos ir padeda. Jos reikalauja mažesnių investicijų, bet duoda kur kas didesnį efektą visoms sritims, ne išimtis – ekonomika. Krizės metu reikia ne mažinti, o didinti investicijas kultūrai ir švietimui, nes tai puiki proga peršokti į aukštesnę lygį, o ne stengtis atkurti buvusį. Kol to nesuvoksime, vilksimės iš paskos. Nesimokome iš pasaulio partitės – pavyzdžiui, iš to, kaip pasielgė japonai. Po Antrojo pasaulinio karo, apimti kur kas didesnės krizės, nei mes dabar, ryžosi ne atstatyti, o investuoti į mokslą ir kultūrą. Neturėjo sotaus gyvenimo, bet nesistengė kuo greičiau jį atkurti – jiems svarbiau atrodė besą kiti uždaviniai.

Vėlgį grįšiu prie Valdovų rūmų. Kokia bus jų funkcionavimo politika, kai bus atstatyti?.. Mano galva, bandoma daryti iš jų muziejų – jame, kaip ir daugelyje Vilniaus muziejų, bus eksponuojama ir bandoma atkurti praeitis, o ne iš jos kuriama ateitis. Įgyvendinami gyvosios kultūros projektai, kai salės tarnauja ne tik eksponatams demonstruoti, bet virsta gyvenamomis patalpomis, kaip kad buvo

anksčiau. Tik su dabartiniais žmonėmis, ypač – su vaikais. Nesupraskime to tiesmukai – Valdovų rūmų menėse žmonės galėtų rinktis istorinei – meninei kūrybai, kūrybiniam – meniniam gyvenimui ir meniniam istorijos pažinimui, o ne istorijos eksponatų peržiūrai. Dabar apie tai net nekalbama, ir Valdovų rūmams gresia eilinio muziejaus statusas.

Valstybė per mažai investuoja į teatro meno talentus, tokius, kaip E. Nekrošius, O. Koršunovas, kurie duoną priversti pelnytis svetur, o ne traukti kultūrinius užsienio turistus į Lietuvą. Neramu ir dėl vaikų literatūros (nekalbu apie dramaturgiją, kur parašoma daug prastų pjesių vaikams). Nebeatsiranda tokio lygio autorių kaip Martinaitis ir Geda. Jų poezija – reiškinys, pakeitęs požiūrį į vaiką. Vaikų literatūroje pasigendu rimtų problemų, tikro, o ne išgalvoto konfliktškumo.

Atrodo, kad ugdome lėkštą serialų ir šou vartotoją, o ne asmenybę. Kad tik Lietuvai neatsitiktų kaip Holivudui – kūrėjų teks ieškoti už jūrų marių, mat savus būsim uždusinę...

Išblėso taip gražiai pradėtas plėtoti klijimo teatrų sąjūdis, mat pagailėta tam pinigų, o vien entuziazmu mažai tepasieksi. Matyt, dar nepriaugome iki praeities lygmens. Teturime sovietinio mąstymo bagažą, o apie gilesnę praeitį mąstome ne iš jos pozicijų ir jos požiūrio, o iš dabartinio požiūrio į ją. Ir todėl nesuvokiame jos tikslingumo ir siekiamybės. Praeitis mums tarnauja kaip vaizdo priemonė, bet ne kaip gyvenimo būdo filosofija.

– Gal mažiau politikuokime, nes gresia nunerti į seklius ir vienadienius politikos vandenius...

– Kitados išsiverčiau sau senovės kinų poezijos eilutes. Jos tapo mano gyvenimo kamertonu: „*Atsikelk ryte / Pamatyk rasos lašę tekančią saulę / Ir taip gyvenk visą dieną*“. Patekės saulė ir Lietuvoje. Krizė praeis kaip naktis. Bet net krizės metu kultūra turi šviesti kaip žvaigždė tamsiame danguje, kad žadintų žmogaus viltį ir pasitarnautų žmogui suvokiant, kokios vertybės yra vienadienės, o kokios – ne.

Gyvenime dar ne viską pasiekiau. Norėčiau sulaukti didesnio valstybės dėmesio savo kuriamo vitražinio teatro raiškos formai, apsilankyti kitose šalyse, kur didelės lietuvių bendruomenės, tarkim, Airijoje, Amerikoje ir kt. Žinau, kad nebaigsiu sirgti teatru iki paskutinio atodūsiu. Teatras neatplėšiamas kaip šešėlis. Tai mano gyvenimo būdas. Nenorečiau, kad to kūrybinio gyvenimo šešėlis liktų pilkas. Juk pilko šešėlio nebūna. Tas žinojimas teikia vilties ir stiprybės, kaip kad teikė anksčiau, kai sovietiniais metais teko vaidinti slapta, nesiafišuojant, nesireklamuojant, kad nesusektų ir neuždraustų. Mat buvo leidžiami tik valstybinių teatrų pasirodymai.

– Tai ir linkėtume Tau kuo dažniau matyti rasos lašę tekančią saulę, šviesias žvaigždes kaip žmogaus viltį ir džiuginti savo žiūrovus spalvotų šešėlių stebuklais.

Apie „Vaivorykštės“ teatrą

„Vaivorykštė“ (Rainbow) – privatus teatras, įkurtas 1982 metais. Teatro pagrindinė išraiškos priemonė – vitražinės lėlės, bet spektakliuose veikia ir tradicinės lėlės bei dramos teatro personažai (gyvasis planas), vaidina 2–4 aktoriai profesionalai. Dekoracijas, lėles ir muziką kuria žinomi Lietuvos dailininkai bei kompozitoriai.

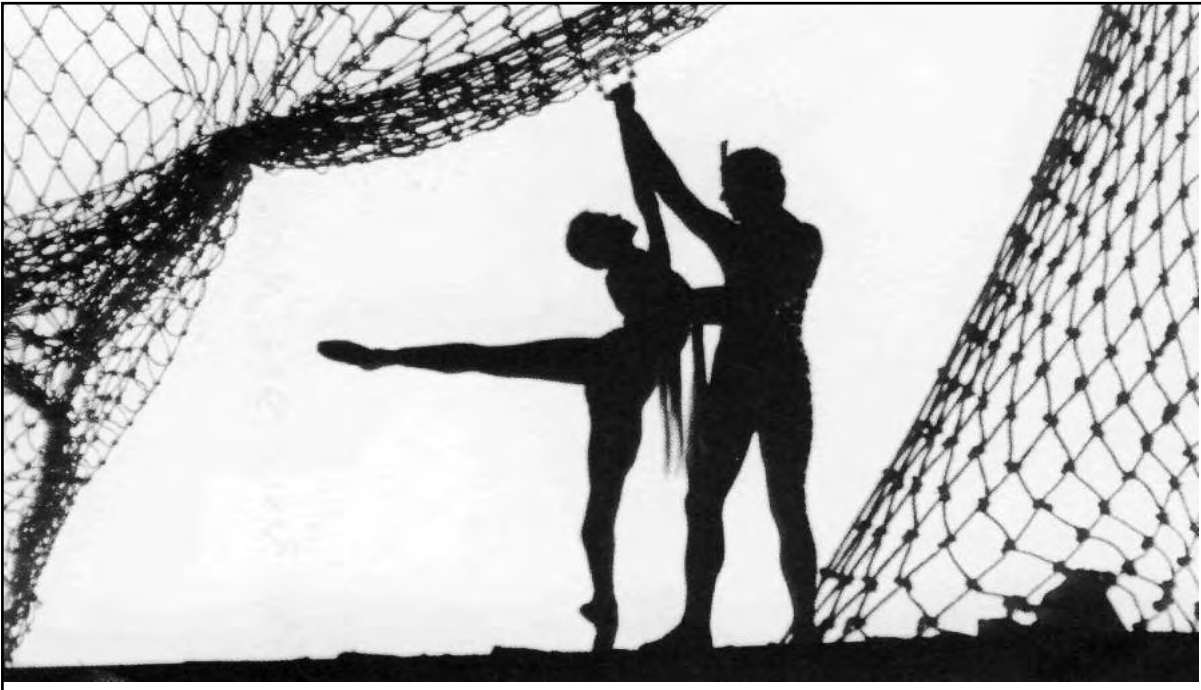
Tai vienintelis profesionalus šio išraiškos stiliaus kolektyvas Baltijos valstybėse. „Vaivorykštė“ vaidina įvairiomis kalbomis, teatras gastroliavo daugelyje Europos valstybių, visada vaidindamas tų šalių kalba. Teatro spektakliai įdomūs ne tik vaikams ir rodomi įvairiose, net scenai nepritaikytose erdvėse. Tai mobilus gastrolinis kolektyvas, turintis visą tam reikalingą įrangą.

Teatras yra tarptautinių UNIMA ir ASSITEJ sąjungų narys.

„Vaivorykštės“ teatro vadovas Petras Mendeika.

Adresas: **Petras Mendeika, Olandų 10 – 6, Vilnius LT – 01100**

El. paštas: rainbow.vilnius@gmail.com

Leokadija Aškelovičiūtė – Eglė, Raimondas Minderis – Žilvinas. Filmas-baletas „Eglė žalčių karalienė“. 1965.
Broniaus Barkausko nuotrauka.

ĮAMŽINTAS SKRYDIS

GRAŽINA MARECKAITĖ

Akimirkos menas – teatras – atrodo dar trapesnis ir dar greičiau pranykstantis, kai susiduriame su baletu menu. Kiekvienas, rašantis apie baletą, pasijaučia tarytum nebylys, nors jo iškalba ir žodžių atsargos atrodytų begalinės. Šio nedėkingo darbo – įamžinti šokį, papasakoti apie garsios lietuvių balerinos, Lietuvos operos ir baletu teatro solistės-žvaigždės Leokadijos Aškelovičiūtės beveik tris dešimtmečius (nuo 1959 ligi 1987 m.) trukusią scenos kūrybą, neskaitant įvairių pasirodymų prieš ir po šio termino, ėmėsi teatrologas Helmutas Šabasevičius, ištikimiausias baletu riteris, senų ir naujų šokio meno reiškinių Lietuvoje tyrinėtojas. Jo knyga „Šoku išsakytas gyvenimas“ apibendrina ne vien grakščiosios gulbelės Leokadijos Aškelovičiūtės sceninį gyvenimą bei kūrybą: nagrinėdamas šios artistės pasiekimus, knygos autorius neužmiršta sudėtingų Lietuvos baletu „pa“ istorijos vingiuose. H. Šabasevičius rašo: „Pirmaisiais pokario metais Lietuvos baletui buvo gana sunku. Trupė labai sumažėjo – didžiausia netektis buvo dviejų trečdalių šokėjų pasitraukimas į Vakarus.“ Tačiau, kaip jau ne kartą teko įsitikinti, tai, kas buvo pasėta prieš karą, nepriklausomos Lietuvos metais, atkakliai prasiimušdavo pro akmenis ir asfaltą, augo ir dygo net pačiais sunkiausiais ir nepalankiausiais laikais. Lietuvos baletas buvo viena iš tokių kūrybos sričių, sukūrusių ir palikusių savo legendas, padėjusių pamatą tolesnei raidai dar Kauno valstybės teatro scenoje, padedant rusų baletu garseyboms, pabėgusioms nuo raudonojo teroro jei ne į Paryžių, tai nors į nepriklausomos Lietuvos sostinę Kauną. Tik 1948 m. baletas iš Kauno persikėlė į Vilnių.

L. Aškelovičiūtė, gimusi 1939 m., gyveno jau kitais laikais, mokėsi Vilniaus dešimtmetės muzikos mokyklos choreografijos skyriuje, įkurtame choreografo Vytauto Grivicko pastangomis. Gabi mergaitė pastebėjo ir lavino Jadvyga Jovaišaitė-Olekienė, Henrikas Kunavičius, Genovaitė Sabaliauskaitė, o 1955 m. ji buvo išsiųsta studijuoti į garsiąją Sankt-Peterburgo (tada Leningrado) choreografijos mokyklą.

Vilniaus publika jau 1959 metais karštais aplodismentais pasitiko naują baletu primadoną, šokusią Piotro Čaikovskio baletu „Miegančioji gražuolė“ princesę Aurorą. Teatras lietuviams jau nuo karo metų buvo tarsi atokvėpio niša, meno pastogė, kur galima buvo užmiršti ligi kaulų smegenų politizuotą gyvenimą, ypač mėgiama bu-

Leokadija Aškelovičiūtė – Odeta. „Gulbių ežeras“. Apie 1974 m.
Henriko Liandsbergo nuotrauka.

vo opera, operetė, baletas, t.y. tos sritys, kurios buvo sunkiausiai pasiekiamas ideologijos spaudimui. Nors ir čia netrūko absurdo, tačiau klasikinio grožio etalonai, amžinosios muzikos akordai, trapūs pasakiški personažai, grakščios romantiškos herojės, t.y. kitokio pasaulio ilgesys, traukė žiūrovus, gaivino publikos jausmus. Pasak balerinos, ji siekė „teigti gyvenimo grožį ir gėrį, nepaisant visko“.

L. Aškelovičiūtė, sukūrusią daugiau nei tris dešimtis skirtingų ir žavingų baletu personažų, knygos autorius pristato „gyvame procese“, kruopščiai bei sąžiningai pateikdamas baletu kritikų, specialistų, liudininkų – amžininkų nuomones. Apie garsiausius balerinos L. Aškelovičiūtės vaidmenis – Silviją (I. Delibo *Silvija*), Mašą (P. Čaikovskio *Spragtukas*), Odetą-Odiją (P. Čaikovskio *Gulbių ežeras*), Medorą (A. Adamo *Korsaras*), Žizel (A. Adamo *Žizel*), Esmeraldą (C. Pagni *Paryžiaus katedra*), Džuljetą (S. Prokofjevo *Romeo ir Džuljeta*) ir kt. rašė Aliodija Ruzgaitė, Lydija Motiejūnaitė, Žilvinas Dautartas, Vytau-

tas Grivickas, Audronis Imbrasas ir kiti lietuvių baletu specialistai, praktikai ir teoretikai. Įdomu, kad baleriną labai vertino ir mėgo žolininkė, „kerėtoja“, „ragana“ daktarė Eugenija Šimkūnaitė, kuri lygino baleriną L. Aškelovičiūtę su snaige, su drugeliu ir vaizdingai kalbėjo: „jei gėlės nevystų – būtų gražus kalnelis, jeigu katutes būtų galima sukaupti – viesulas būtų“.

Atskirą studiją galima būtų skirti L. Aškelovičiūtės vaidmenims lietuvių kompozitorių baletuose. Helmutas Šabasevičiaus knygos skyriuose, analizuojančiuose lietuviškuosius balerinos vaidmenis, atspindėta lietuviškos baletu muzikos, tam tikra prasme ir visos lietuvių muzikos bei meno situacijos sovietinėje santvarkoje, ypatumai. O lietuviškuose baletuose balerina šoko gana daug – tai ir „prieškarinis“ J. Gruodžio baletas „Jūratė ir Kastytis“ (Jūratė) ir Lietuvos menininkų pastangos pabrėžti, išlaikyti tautinę tematiką bet kokiomis sąlygomis, kaip kompozitoriaus J. Indros–baletmeisterio V. Grivicko baletu „Audronė“ pastatymai (1957 ir 1969 m.). Kaip rašo knygos autorius, šiame baletu „svarbiausia buvo patriotinė – lietuvių ir kryžiuočių kovos – tema, artima Jurgio Karnavičiaus operai „Gražina“. Tokia tematika tuo metu buvo reikšminga mėginant išsaugoti tautinę Lietuvos tapatybę. Baletu pasakojama apie Mindaugo Lietuvos suvienijimą, kurio fone – tragiška Audronės ir Ugniaus meilė.“ Balerinai teko kurti moterų personažus įvairiuose lietuviškų baletu pastatymuose: tai Kastė kompromisiniame, tautiniais „ornamentais“ dekoruotame J. Juzeliūno baletu „Ant marių kranto“ (brigadininkės Kastės, brigadininko Jono ir kareivio Mariaus meilės trikampis), spektaklyje, parengtame propagandinėms gastrolėms po Rusiją ir net užsienį, L. Aškelovičiūtei teko Mylimosios vaidmuo J. Bašinsko „ateistiniame baletu“ „Užkeiktieji vienuoliai“ (pagal A. Vienuolio padavimą), ji šoko ir modernumo siekiančių kompozitorių baletuose, kaip A. Rekašiaus „Gėstantis kryžius“ ir „Aistros“ (Betė ir Giedrė). Pastarajame baletu jaunosios kartos choreografas E. Bukaitis kartu su kompozitoriumi ieškojo modernesnės raiškos, naujoviškų sąskambių ir šiuolaikiško judesio. A. Ruzgaitė apie baleriną, šokusią šiame baletu Giedrę, sako: „Atlikdama neįprastus judesius, ji išlaiko klasikinio baletu elementams būdingą harmoniją, grožį. Giedrės judesiai dažnai neturi ryškių pozų – jie tarsi sakiniai, besibaigiantys daugtaškiais, leidžia žiūrovui pajusti potekstę...“ Tačiau giliausiai į žiūrovų atmintį įsirėžė L. Aškelovičiūtės vaidmenys kompozitoriaus E. Balsio baletu „Eglė žalčių karalienė“ (Drebulytė ir Eglė). Šiame baletu pagal visų mylimą ir kiekvienam pažįstamą pasaką „nemaža dramatiškų epizodų, kuriuos baletmeisteris (V. Grivickas) paryškino režisūrinių detalėmis, duetais, taip pat choreografinėmis kuodelio verpimo, kurpių avėjimo mizanscenomis, kuriuose vaidyba buvo derinama su šokio elementais.“ 1965 m. su operatoriais A. Mocuk, A. Digimu bei dailininkais J. Čiupliu, D. Mataitiene ir P. Ilgūnu buvo sukurtas ir pirmasis spalvotas lietuviškas filmas–baletas. Šio kūrinio atgarsis to meto Lietuvoje buvo gana didelis, apie jį sulaukta daugybės atsiliepimų. L. Motiejūnaitė jautriai analizavo Eglės–L. Aškelovičiūtės vaidmenį, kuriame išryškėjo gražiausias ir šiai balerinau labiausiai būdingos savybės – lyrizmas, dramatiškumas, viltingumas. „Lyg balta vizija išskyla laimės *adagio*. Ir vėl kančia ekspresyviame šokyje – monologe. Šiame epizode L. Aškelovičiūtė pasiekia tiesiog stulbinančio tragizmo“. Tačiau pasauliniame baletu ir kinematografijos kontekste šis filmas sulaukė ir nemažai kritikos. Tai rodė labai išaugusį ir sparčiai „pasaulėjantį“ Lietuvos visuomenės skonį.

H. Šabasevičiaus knyga – vienas iš negausių reikšmingų darbų apie Lietuvos baletą ir ryškiausius atlikėjus. Išaugęs ir nepaprastai įdomus šiuolaikinis lietuvių baletas, savo naujaisiais pastatymais ir asmenybėmis prilygstantis puikiausioms pasaulio trupėms ir garsiausioms šokio meistrams, vis dar laukia savo tyrinėtojų ir metraštininkų. □

Kaip gera pasijuokti iš savęs

Penčylos šaržai

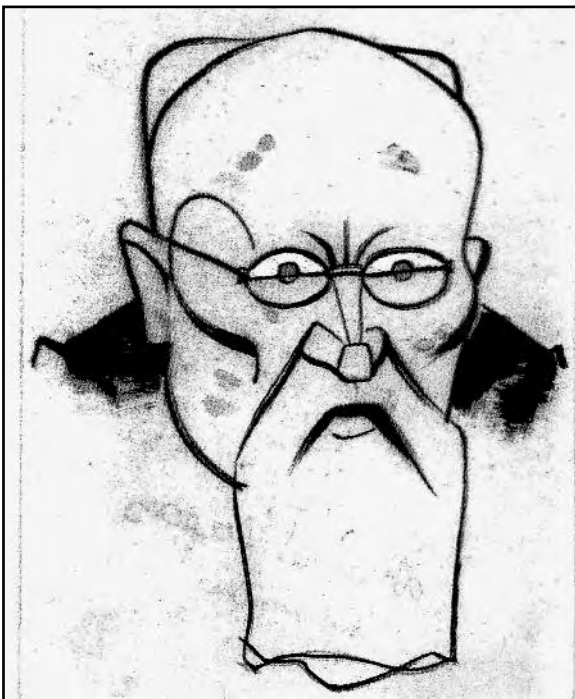
STASYS GOŠTAUTAS

Daugiau negu kas kitas Juozas Olinardas Penčyla (1907–1979) man primena Kolumbiją. Pirmą kartą apie jį paminėjau ispaniškai 1959 metais savo knygoje apie Lietuvos kultūrą. Paskui bendravome Bogotoje, kur dažnai tekdavo susitikti ir padraugauti. Tada teko susipažinti ir su jo kolumbiete žmona bei vaikais. Jį visada prisimindavau kaip mano tėvo šaržininką.

Leono Narbučio iniciatyvos dėka XIV Mokslo ir kūrybos simpoziumo proga Lemonto dailės muziejui šovė mintis parodyti jau seniai mirusį ir beveik užmirštą dailininką. Paklausus kaip jam atėjo į galvą organizuoti tokią parodą, Leonas man parašė: „Kodėl Penčyla? Pirmiausia todėl, kad originalai man buvo prieinami. Antra, nes švenčiame Penčylos 100 metų gimimo sukaktį. Trečia, norėjau parodyti dar vieną iškilų menininką, kuris, baigiantis Antrajam pasauliniam karui, pasitraukė iš Lietuvos – tai Lietuvos sąsaja su išeivija.“

Tiesa, daug svarbių dailininkų, rašytojų, intelektualų pasirinko geriau bėgti iš Lietuvos negu gyventi okupanto replėse. Tad Penčyla šiuo atveju nebuvo kitoks. Tik kodėl jis nukeliavo į Kolumbiją?

Penčyla Lietuvoje nebuvo per daug vertinamas kaip dailininkas, nes tikrais dailininkais buvo laikomi tik tie, kurie tapė didelius aliejinius paveikslus. Ir dabar naujieji turtauoliai griebia aliejinius paveikslus ir ignoruoja grafiką, akvarelę ir net skulptūrą. Antra vertus, būti dailininku reikia būti... rimtu. Penčylos humoro niekas nelaike rimtu.

Dr. Jonas Šliūpas

Tačiau dar Nepriklausomoje Lietuvoje koks tas Penčyla bebūtų, kiekvienas, patekęs į jo šaržų sąrašą, įgaudavo tam tikros svarbos tarp savo bendrapiliečių. Penčylai rūpėjo surinkti kuo daugiau svarbių žmonių, ypač suvalkiečių, ir juos rimtai išjuokti laikraščio puslapiuose. Bet daugiau negu humoras jam rūpėjo pagauti to žmogaus charakterį, o tai šaržas ir reiškia, – žodis, kilęs iš prancūziško „charge“, t.y., paversti portretą karikatūra. Galiausiai šaržas ir yra asmens satyra, nebūtinai negatyvia prasme, nes Penčylos šaržai turi daug ir pozityvių bruožų.

Karikatūra yra kūno dalies iškraipymas satyriniais tikslais. Tai sena Vakarų Europos tradicija, kuri komiškai perdeda žmogaus portreto savybes socialinio, politinio arba kultūrinio protesto ženklu. Tai galima padaryti grubiai ir išjuokiant asmenį arba subtiliai, stilizuotai. Penčyla, antruojau atveju, tai pasiekdavo stilizuodamas veido išraišką, akcentuodamas jo neigiamas ar teigiamas

Dr. Kazys Girmius

savybes ir išjuokdamas jo silpnybes, kurias skaitytojai atpažindavo ir gardžiai pasijuokdavo. Pavyzdžiui, mano tėvo šaržas turi bent tris ypatybes: plaukai suukuoti ir blizga lyg ištepti briliantiniu, perskirti tobuliausia linija, batai „nupucinti“ ir rankoje cigaras. Tad šaržas tai rimtas pasijuokimas iš politiko, visuomenės veikėjo, ar operos solisto. Tokius šaržus spausdindavo žurnalai „Vanity Fair“, „New Yorker“ ir net „Time“, kas metai dėdamas ant viršelio žymių žmonių šaržus.

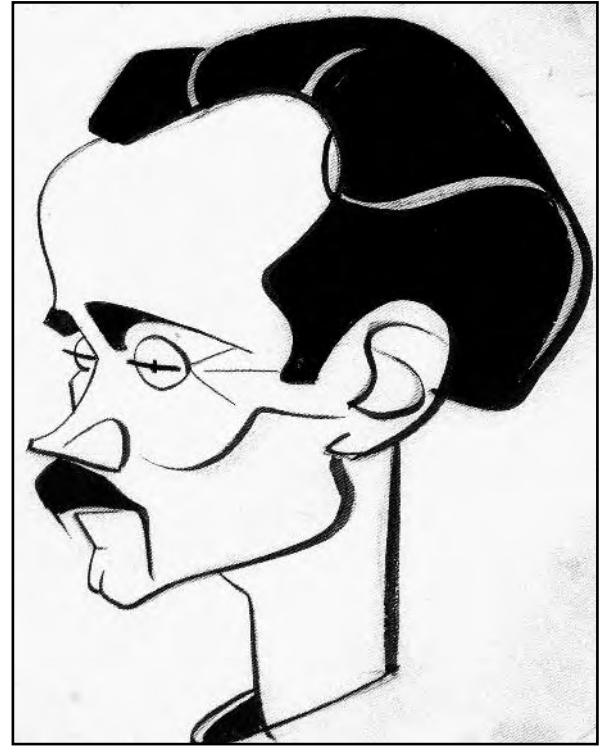
Teigti, kaip Leonas Narbutis, kad Penčyla yra mažai kam žinomas Lietuvoje, nėra visiškai tikslu. Neseniai pasirodė gana svari, rimtai pagerbianti dailininką knyga *Juozas Olinardas Penčyla: šaržų karalius*, Vilnius, Margi raštai, 2004. Jos autorius, žurnalistas Domas Šniukas, kokį dešimtmetį rinko medžiagą apie suvalkiečių dailininką, ir iš 1,500 šaržų knygon sudėjo gerą trečdalį. Ji svarbi ne tik kaip meno knyga, bet ir kaip dalis Lietuvos istorijos. Tai gerai pastebi autorius, kuris, būdamas Žurnalistų sąjungos pirmininkas, suorganizavo Penčylos parodą 1989 metais Vilniuje. Kad tarybinis režimas leido tokį dailininką rodyti okupuotoje Lietuvoje, yra stebėtina, nes Penčyla yra padaręs ir fašistinių karikatūrų. Tiesa, knygą padėjo išleisti žymūs Lietuvos žmonės ir giminės.

Knygų ar albumų net apie labai žymius šaržininkus nėra daug. Net tokio legendinio karikatūristo kaip Al Hirschfeld, kuris dar gyvas būdamas išleido keturias savo šaržų knygas, pomirtinių albumų nedaug tesulaukta.

Šaržas, arba karikatūra, yra svarbi žurnalistikos priemonė, ir tik demokratinės valstybės gali leisti juoktis iš savęs. JAV humoras yra integrali kiekvieno laikraščio dalis: „The New York Times“, „Wall Street Journal“, „The Boston Globe“, „The New Yorker“ yra žinomi savo politinėmis ir socialinėmis karikatūromis. Lietuviškai publikai šita satyra yra žinoma kaip šaržas. Beveik kiekvieną dieną yra iš ko nors pasijuokti, ką nors pakritikuoti. Prancūzų laikraščiai „Le Monde“, „Le Figaro“ visados įdeda kokį nors humoro pavyzdį... Atsimenu, kaip „Le Monde“ 1990 metais į pirmą puslapį įdėjo Vytauto Landsbergio karikatūrą, pavadintą „Ko norėti iš muzikos profesoriaus?“ Toks jis buvo nuostabus tais laikais.

Vaclovas Goštautas

Liudas Truikys

Bet mūsų spauda kažkodėl to vengia, tiesiog bijo šaržo juoko.

Kokiam menui priskirti Penčylos pieštuką, būtų sunku pasakyti. Kartais jis buvo tik taikomosios dailės arba komercinio meno meistras, kaip, pvz., Kolumbijoje sukūrė populiariausių cigarečių „Pielroja“ pakelio vaizdą. Tai taikomojo meno dalis, ir yra labai sunku peržengti akademinio meno slenkstį. Penčylai ne visad tai pavykdavo, bet kaip šaržininkas Lietuvoje jis yra gal vienintelis, nes dar ir dabar gerų karikatūristų tarp mūsų stokoja. Kartais „Respublika“ duoda vieną kitą anoniminį šaržą; nepastebėjau humoro ženklų „Lietuvos ryte“ nei „Lietuvos aide“. J. Erlicko balades vargu ar galima laikyti karikatūromis, nes tai priklausytų literatūrai, o ne dailei. Kartais „Draugo“ lietuviukai nupaišo gana vykusių karikatūrą. Bet kiti laikraščiai atrodo neturi kas šaržus pieštų. Tad Penčyla yra unikalus tarp mūsų, vertas pagarbos ir įvertinimo.

Lemonte eksponuoti šaržai turi mažą katalogėlį, kurį suorganizavo, atspausdino ir atvežė iš Lietuvos Leonas. Tekstą parašė Živilė Ambrasaitė. Katalogas, paremtas Tautinių mažumų ir išeivijos departamento, yra gera D. Šniuko knygos santrauka. Gaila, kad į katalogėlį netilpo tie parodoje eksponuoti 52 šaržai ir jų pavadinimai bei metai.

Būtų likęs neblogas dokumentas ateičiai. Taip pat nebuvo pažymėta, kad visi šaržai yra originalai ir kad jie yra Laimos Juknaitės-Janutenienės nuosavybė. Laima yra Penčylos dukterėčia ir gyvena Vilniuje.

Tarp eksponatų Leonas bandė parinkti mūsų išeivijai pažįstamų ar gyvenančių išeivijoje dailininkų, poetų, rašytojų, dainininkų šaržus. Sakykim, tokių mūsų visuomenės ir meno veikėjų, kaip Jonas Bagdonas, Stasys Santvaras, Vincas Krėvė-Mickevičius, Paulius Augustas, A. Gudaitis, A. Žmuidzinaičius, Petras Rimša, Balys Dvarionas, Salomėja Nėris, Kazys Girmius, S. Šalkauskis, S. Raštikis, Kostas Orentas, Gražina Matulaitytė, taip pat daug kitų visuomenės veikėjų, karininkų, žurnalistų ir t.t. Net „Konrado kavinė“ papuolė jo malonėn, nors apskritai paėmus Penčylai nesisekė grupiniai šaržai. Paroda Lemonte baigėsi 2008 m. gruodžio 31 d. □

Žemaitis, užprogramuotas kūrybai

2008 m. JAV LB Kultūros tarybos dailininko premija paskirta dailininkui, skulptoriui Petru Aleksai. Reikia pasakyti, kad skirti premijas – nedėkingas darbas. Štai šiemet mūsų komisija turėjo penkis kandidatus premijai. Visi kandidatai buvo verti premijos, o skirti galime tik vienam. Ir bandyk, žmogau, jei gudrus, išrinkti tą, kuris tos premijos labiausiai nusipelnė. Tačiau vertinimo komisija (Laima Apanavičienė – pirmininkė – ir nariai Daiva Blažiuolienė, Ieva Dilytė bei Vincas Lukas) gana greitai vienbalsiai nutarė premiją skirti daug darbų nuveikusiam Petru Aleksai. Skulptorius, dizaineris P. Aleksa dar ir šiandien aktyviai dalyvauja parodose, jo darbai žinomi čikagiečiams. O kiek jis yra apipavidalinęs knygų, sukūręs plakatų, programų, kiek valandų atidavęs visuomeninei veiklai – neįmanoma suskaičiuoti.

Skaitytojams siūlome **Petro Aleksos ir Laimos Apanavičienės pasikalbėjimą.**

– Visiems žinoma, kad esate be galo kuklus žmogus. Ir tik patys artimiausi žmonės žino, kiek daug esate nuveikę. Ką Jums reiškia ta JAV LB Kultūros tarybos premija?

– Tai man buvo netikėtumas, ir tik dabar baigiu atsipeikėti. Nesitikėjau jos, bet malonu, kad buvo įvertinti mano darbai. Ačiū komisijai už pasitikėjimą ir įvertinimą.

– Atvykęs į JAV, savo gyvenimo kelią susiejote su menu. Kas pastūmėjo Jus tai daryti? Juk pokaris nebuvo metas, palankus meno raiškai, ir tais laikais menas neatrodė ta sritis, iš kurios būtų galima lengvai duoną užsidirbti.

– O, taip! Bet jau iš mažens norėjau būti maždaug tuo, kuo dabar esu. Teisybė, kad čia vien tik iš meno retai kam sekasi pragyventi. Bet yra gali-

Petras Aleksa. „Visata ar kiaušinis“. 2000 m.

mybė meno studijas derinti su kitomis disciplinomis, kaip, pavyzdžiui, projektavimą-dizainą su mechanine inžinerija. Gavus gerus specialybės pagrindus ir išgijus praktišką dizainerio profesiją, kad galėtum pragyventi, gali sau leisti atsiuoti savo pašaukimui ir ugdyti jį.

– Dar iki šiol dalyvaujate parodose. Kas skatina Jūsų kūrybą? O gal esate patyręs ir ją slopinančių veiksmų? Ar esate jutęs kieno nors įtaką?

– Matyt, esu užprogramuotas kūrybai. Kartais rodos, kad tie kūrybos rateliai sukasi savaimė. Tačiau išibėgėjimą dažnai pristabdo paprasčiausia gyvenimo realybė. O įtakų, kaip ir nuodėmių, visiškai išvengti yra beveik neįmanoma. Gal ir neverta jų labai bijoti. Svarbu, kad tai nevirstų kopijavimu, todėl stengiuosi išlikti savimi.

– Kaip gimsta kūrinys? Ar tai akimirks „plykstelėjimas“, taip sakant, įkvėpimas, mūzos apsilankymas? O gal tai sunkiai ir ilgai brandintos minties išraiška?

– Būna visaip. Bet „plykstelėjimai“ man sekasi geriausiai – tada metu viską ir dirbu. Žinoma, pasitaiko, kai, impulsyviai įgyvendinęs tą savo idėją, po kurio laiko atauštu ir, kritiškai apžiūrėjęs, surandu nepageidaujamų plyšių tarp tos karštos idėjos, minties ir kūrinio. Tada sustoju ir kei-

čiu formą arba darau visai iš naujo. Kreipiuosi ir į Parnasą, kad atsiųstų mūzų.... Ir taip bedūmiant, dažnai gimsta naujos idėjos. Tada vėl bandau daryti tą, ko dar nesu daręs, taip sakant, kuriu.

– Daugybę metų pragyvenote toli nuo savo gimtinės. Kaip veikia kūrybą vaikystės, tėviškės prisiminimai?

– Žemaitijoje prasidėjo ir brendo mano pasaulis, davęs gerą pradžią kūrybai. Dievdirbių ir liaudies meistrų darbai stebino mane ir darė didelę įtaką. Liūdna, bet mūsų išeivių dalia beveik visų vienoda: mums negailestingas laikas ir kitokia aplinka, kad ir nesąmoningai, bet skirtingai ir įvairiai veikia gyvenimo supratimą ir būdą. Suvokus skaudžią tikrovę, mieli vaikystės prisiminimai dažnai tampa... nusiminimais.

– Kodėl pasirinkote skulptūrą?

– Skulptūroje man geriausiai sekasi įgyvendinti savas idėjas trijų dimensijų formoje. Be to, man patinka pats darbas – dirbti su įrankiais, pasinaudojant naujausia technika, parenkant kūriniui tinkamą formą ir medžiagą.

– Kaip reaguojate į kolegų, kritikų, žiūrovų nuomonę?

– Man įdomu tai, kad kritikai, bekritikuodami, dažnai prikuria tai, ko kūrinys net nėra. Ką tai rodo? Kad vieno žmogaus kūryba gali pažadinti kito žmogaus kūrybines galias, tokie darbai praplečia žiūrovų ar skaitytojų meninį akiratį. Tačiau tikrų meno kritikų turime nedaug.

– Esate žemaitis. Ar dalyvaujate Lietuvoje ruošiamose žemaičių dailininkų parodose?

– Gaila, tačiau nedalyvauju. Jau ruošiausi dalyvauti Plungėje organizuotoje Pasaulio žemaičių dailininkų parodoje, tačiau susilaikiau, nes skulptūrų persiuntimas sudaro neeilinių sunkumų. Taip, esu žemaitis, tačiau dabar jaučiuosi truputį nutautėjęs: turiu dvigubą tautybę – žemaičių ir lietuvių!

– Ar domitės neseniai atvažiavusių į JAV lietuvių dailininkų kūryba? Jei taip, kokių dailininkų darbai Jums „arčiausiai prie dūšios“?

– Domiuosi. Sakykim, man įdomūs Liucijos Kryževičienės, Nomedos Grumados darbai.

– O ką galite pasakyti apie šiuolaikinę dailę Lietuvoje? Ar esate susipažinęs su dabartinių Lietuvos dailininkų darbais?

– Galiu drąsiai pasakyti, kad Lietuvos dailė neatsilieka nuo pasaulinių standartų. Stebiu ir labai domiuosi Lietuvos menininkų darbais per čia rengiamas jų parodas. Ir netiesiogiai – per spaudą.

– Kokia kita meno sritis šalia skulptūros Jums artima ir kodėl?

– Grafika. Tai pirmas veiksmas visiems darbams pradėti.

Petras Aleksa. „XX amžiaus Pegasas“. 2004 m.

– Kuo labiausiai domitės gamtoje?

– Žemėje – kalvomis ir slėniais, o danguje – žvaigždynais.

– Daug metų dalyvaujate išeivijos lietuvių dailininkų ruošiamose parodose. Tačiau dirbote ir administracinį darbą – vadovavote Čiurlionio galerijai Jaunimo centre, prisidėjote prie daugybės knygų išleidimo, organizavote daug parodų. Ar Jums, kūrėjui, įdomus buvo toks nekūrybiškas darbas?

– Teisybė, ne visi darbai leidžiasi būti įkūrybinami. Tačiau jeigu juos atlieki sąžiningai, jie tampa įdomūs. Pvz., rengdamas dailės parodą, visada bandydavau kūrybiškai eksponuoti dailininkų darbus. O paruošiant knygas spaudai, kaip, tarkim, nuotraukomis ir iliustracijomis gausią Broniaus Kviklio knygą „Lietuvos bažnyčios“, stengiausi, kad kiekvienas puslapis būtų įdomus, o tekstas atitinkamai suderintas su nuotraukomis. Anuometinė technika buvo dar gana lėta, tad, norint laiku ir tinkamai atlikti knygos parengimo darbą, reikėdavo praleisti daug valandų ir įdėti daug pastangų. Tačiau sėkmingai jį užbaigus, man būdavo didelis moralinis atpildas. Ši šalutinė darbo sritis, nors ir nepelninga, anais ‘tėvynės laisvinimo’ laikais buvo ne tik įdomi ir kūrybinga, bet ir reikalinga.

– Ką JAV LB Kultūros premijos laureatas veikia šiomis dienomis?

– Gyvenu. Po visų apdovanojimų, nors ir ‘sėdėdamas ant laurų’, kaip liaudis sako, džiaugiuosi, kad galiu dar padirbėti, sulaukęs tokio brandaus amžiaus. Tačiau kartais pajuntu stoka to ankstesnio entuziazmo, kuris buvo gyvenimo variklis. □

JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Dalia Lukienė įteikia Petru Aleksai 2008 metų dailininko premiją. Jono Kuprio nuotrauka.